

L'adolescència des de l'humor, la fantasia i el *thriller*

MAITE CARRANZA

1. L'adolescència

El trànsit cap al món adult. Aproximació des de la psicologia i l'antropologia

La pubertat és identificada per pediatres i endocrinòlegs com un període de canvis físics i hormonals fàcils d'identificar. Tanmateix, en parlar d'adolescència el concepte és molt més ampli i la seva interpretació és bàsicament cultural. Entenem per adolescència aquell període fluctuant -segons les societats- durant el qual el jove (que ha traspassat la pubertat) encara no té la potestat legal i social de ser considerat un adult, però en què tampoc li és permès comportar-se com un nen.

El parèntesi cada cop és més llarg a les societats occidentals a causa de l'escolarització obligatòria i de l'endarreriment de l'edat d'incorporació al món de treball. El món industrialitzat occidental ha inventat l'adolescència. L'adolescència no existeix a moltes cultures ja que el pas del nen a adult està clarament marcat per rituals de pas que, un cop superats, permeten al jove tenir un lloc definit i clar dins de la seva comunitat. L'adolescència és un luxe que no es permeten actualment aquells fills de pares dependents, dels quals han de fer-se càrrec molt aviat.

Les obligacions i les responsabilitats, en definitiva, la funció social del jove dilueix l'adolescència. L'adolescència és probablement un concepte cultural, recent, adaptatiu i en cap cas universal ni homogeni.

Clàssics literaris

I malgrat que sigui una invenció dels nostres temps, l'adolescència és un dels períodes més emocionalment intensos de la vida. Durant l'adolescència es defineixen les identitats, s'afiança la personalitat, es fan tries vitals i s'experimenta amb el cos i amb l'intel·lecte. És natural que molts escriptors s'hagin sentit atrets per aquesta etapa tan complexa i conflictivament rica. Què seria de la literatura i el cinema sense els conflictes? Els conflictes són la font dels personatges, la carn i la sang de les històries. I els adolescents n'ofereixen un ventall gairebé infinit, de conflictes. Els adolescents són maximalistes, rebels, inquietos, inconstants, fràgils, i sensibles. Estan en constant període de mutació. Acaben de descobrir el món i el sexe. Tenen un cos nou per estrenar que sovint no els agrada. Busquen l'aprovació dels altres. Necessiten pertànyer a un grup. Són crítics amb els pares i per primer cop en rebutgen l'autoritat. Es qüestionen tot allò que han après fins ara i cerquen respostes que no obtenen. I, sobretot, senten una curiositat immensa per tot allò que

no coneixen i tenen la necessitat d'experimentar i, naturalment, d'equivocar-se. Tot plegat, la base de l'aprenentatge i la saviesa.

L'adolescència és el moment màgic de la iniciació a la vida. I la literatura no n'ha fet mai fàstics. Joyce i Sallinger van fer dues magnífiques aportacions en la seva recerca de l'ànima adolescent. *El retrat de l'artista adolescent* i *El vigilant en el camp de sègol* són dos llibres d'obligada lectura. D'una modernitat, frescor i agosarament que no perden pistonada amb el temps, continuen sent referències literàries per a lectors de totes les edats.

D'altres autors van optar per adreçar-se directament al lector adolescent de la mà del diari personal, que es va comprovar un gènere extremadament eficaç. Els *Diario de Ana Maria* i de "*Daniel* escrits pel capellà francès Michel Quoist van tenir un competidor espanyol en José Luis Martín Vigil amb els seus *La vida sale al encuentro* o *Cierto olor a podrido*. Ambdós connectaren amb el públic adolescent desitjós de creure que llegia les confessions de nois i noies de la seva mateixa edat. Comprensible en temps foscos com els anys 60 o 70, però absolutament sorprenent en ple segle XXI, on l'adolescent ha vist sexe explícit, ha consultat pàgines prohibides d'Internet, ha rebut classes d'educació sexual i ha tingut accés a tota la informació del món. I contra tot pronòstic els recents diaris de la Carlota o del Flannaghan han tornat a arrasar. Per no parlar de l'èxit del simpàtic Greg, més fatxenda i humorístic. ¿Hi ha tal vegada una raó que s'amaga darrere d'aquesta fórmula?

Naturalment. L'adolescent vol i necessita llegir coses sobre ell mateix. Vet aquí el secret.

El protagonista adolescent. Narcisisme

Els adolescents són Narcisos enamorats d'ells mateixos. El seu egocentrisme els empeny a buscar obsessivament la identificació amb personatges i dilemes de ficció. S'hi volen reconèixer, veure-s'hi reflectits. Els adolescents es desdoblen en el mirall d'altres adolescents que viuen experiències semblants a les seves i en gaudeixen. Tanmateix, no és reprovable. Al contrari, significa que amb la distància de la lectura l'adolescent pot analitzar-se en el seu mirall. La mirada crítica sorgeix sumant experiències d'éssers de ficció a la seva educació sentimental.

L'oferta actual sobre protagonistes adolescents de tota mena d'històries és més àmplia que mai. A hores d'ara els nostres joves han saltat fronteres culturals i la globalització permet que la identificació amb nois i noies d'Occident sigui senzilla i immediata. Ja no hi ha diferències notables, com cinquanta anys enrere, entre adolescents de Nova York, de Dublín, de Barcelona, de Moscou o de Helsinki. Els nostres joves són universals, planetaris i viuen en un món interconnectat i homogeneïtzat a través d'Internet, les pel·lícules, els llibres, les sèries de televisió, les modes, els fenòmens musicals, la gastronomia i la llengua anglesa.

2. L'humor quotidià

Un exercici saludable des de la distància i la comparativa

El maximalisme tràgic de l'adolescent envers els seus problemes dificulta sovint que pugui resoldre'ls. Cada adolescent comença i acaba en ell mateix i les seves circumstàncies (noves, doloroses) són viscudes, de vegades, des de la perspectiva de la tragèdia més absoluta. Les reaccions als problemes de l'adolescència són sovint forassenyades i teatrals, impregnades de fanatisme determinista. Els agrada

investir-se de la condició de víctimes i doldre-se'n. Un camí perillós perquè si no canvien la perspectiva creuran que el món sencer gira al voltant dels seus problemes immediats, ja sigui un gra, un suspens o un fracàs amorós. L'adolescent necessita distanciar-se d'ell mateix per tal de poder enfocar clarament el món circumdant. I, sobretot, necessita riure's d'ell mateix.

L'humor, un gènere respectat i conreat als països anglosaxons i que gaudeix d'una rica tradició literària catalana (Jaume Roig, Pere Calders, Quim Monzó etc) és vist sovint amb desconfiança pels adults del nostre país. La manca de seriositat és considerada erròniament mancada de valor intrínsec. I, tanmateix, l'humor, la sàtira, la ironia, la paròdia, la caricatura i l'esperpent són gèneres revulsius i crítics envers la societat i altament moralistes ja que denuncien els abusos i la hipocresia.

L'humor en la literatura juvenil retrata d'una forma desenfadada els comportaments ridículs, absurds i inadequats dels adolescents i, per això mateix, és un revulsiu perquè es produeixin. El mirall paròdic és el millor instrument, molt millor que un discurs transcendent, que un sermó virtuós o que un "rotllo" avorrit, perquè l'adolescent deixi de considerar-se una víctima fatalista.

La rialla – que s'ha descobert que allarga la vida- permet trencar tabús, transgredir, ser políticament incorrectes i entrar en territoris prohibits. L'humor esmola el sentit crític dels joves, n'estimula l'agudesa i els ofereix eines per sobreviure en temps difícils. Amb humor podran afrontar les contradiccions del món en crisi en què vivim i que sota cap concepte els podem vendre com un món ideal i desitjable. L'humor és democràtic, igualitarista i revolucionari. Acceptar-lo implica un exercici d'humilitat molt necessari per als nostres adolescents i, naturalment, per a nosaltres mateixos.

La Càndida, l'eterna adolescent

La Càndida va néixer l'any 92 com a personatge de ficció, fruit de les casualitats d'un encàrrec i subordinada circumstancialment al seu germà Gaudenci. La Càndida, el Gaudenci i la Lucil·la protagonitzaven uns relats de periodicitat setmanal publicats al Diari de Barcelona. Malgrat les meves preferències pel Gaudenci de 12 anys, un perdedor somiatruites sotmès a l'egoisme salvatge de la seva germana gran, la Càndida, de 15 anys, construïda des de la caricatura de l'adolescent egocèntrica, va anar prenent embranzida i va acabar constituint-se en la protagonista absoluta de la família.

És sabut que la sort acompanya els audaços i la Càndida, malgrat la seva manca de generositat, bondat, altruisme o empatia, encaixava perfectament amb el perfil de l'adolescent incombustible i vital que obria els ulls a la vida i la xuclava amb golafreteria irresponsable. La Càndida no tenia mesura i anava accelerada. Tenia pressa per tastar el món, per gaudir-ne, per abastar-lo d'una embranzida. Era i és una adolescent amb majúscules.

La Càndida accelera, no frena i s'estavella sovint. El que resulta admirable, però, és que s'aixeca i torna a enfilarse a la moto de la joventut sense lamentar-se de les esgarrinxades.

La Càndida és el paradigma vital de la iniciació a la vida, a l'amor i a l'experiència. La clau del seu èxit tal vegada rau en la combinació explosiva entre el seu caràcter i la mirada satírica desdramatitzadora amb què són descrites les seves peripècies. L'humor esperpèntic amorozeix els excessos d'aquesta adolescent irascible i la transforma en un personatge ridícul, proper, entranysable i humà. Els adolescents d'aquestes darreres dues dècades s'estimen la Càndida. Alguns perquè s'hi veuen

reflectits, d'altres perquè desitjarien ser com ella i, els que més, perquè les experiències de la Càndida els ajuden a entendre les seves. A través de petites anècdotes quotidianes la Càndida poua de tots aquells temes que interessin l'adolescent: L'amistat, l'amor, la lleialtat, el cos, les relacions familiars i l'escola són els gran ítems i fonts de conflictes que alimenten les rialles i fan reflexionar el lector. Des de la proximitat d'un món reconeixible, des de l'ordre tranquil·litzador d'un calendari escolar, des de les festes, les vacances i els exàmens, tot plegat des del microcosmos familiar i escolar d'una Catalunya recognoscible.

3. L'aventura fantàstica

L'univers fantàstic dels adolescents

Si ja remarcàvem els prejudicis existents envers l'humor, en el cas de la fantasia els prejudicis adults cap aquest gènere, relativament novedós, estan fonamentalment basats en el seu desconeixement. Malgrat que la construcció del nostre món estigui fonamentada en el mite, la religió i la contística (la Bíblia resulta un meravallós recull d'històries fantàstiques). Els adults tendeixen a creure que l'única adquisició de coneixements es produeix des del científisme i l'empirisme. Ignoren que el símbol, l'al·legoria i la metàfora són igualment instruments eficaços per reflexionar des de la distància sobre la nostra pròpia realitat immediata. Els joves ho saben. Ells senten l'atracció pel somni de la recerca d'altres móns. Ells són capaços de compartir l'aventura de la descoberta d'altres models que rauen en el nostre propi. Ells descodifiquen ràpidament els codis simbòlics d'emboïllaments fantàstics.. Entenen que quan Huxley escriví el *Un món feliç* o Orwell *1984* o Ray Bradbury *Les cròniques marcianes* no pretenien anestesiar les consciències col·lectives o alimentar l'escapisme, ans al contrari, a través d'aquests llibres colpidors buscaven despertar-les a realitats punyents i futurs amenaçadors. Els joves que fan les seves primeres passes vitals estan desitjosos d'aprendre "heroicament" l'aventura que tot just inicien.

La creença en el mite. La tribu

Una de les raons de l'èxit de la *fantasy* entre els nostres joves rau en l'aspecte sagrat de la seva construcció que comparteix amb els mites. Els mites d'origen expliquen el món mortal i humà des de la fe i la revelació dels déus que les religions converteixen en preceptes i dogmes. Des de l'antropologia s'ha estudiat a bastament la força integradora del mite en la societat i la cohesió social que suposa. El mite i les religions proporcionen als individus la creença col·lectiva en uns mateixos orígens i la justificació d'uns valors, normes, tabús i jerarquies socials que han de ser acceptats com a inqüestionables.

Les comunitats de joves amants de la *fantasy* que creen fòrums, rituals i comparteixen disfresses i jocs reproduïxen a una escala menor els models mítics on s'assenten les columnes de les identitats col·lectives. L'adolescència és un període de construcció de la personalitat durant el qual el jove necessita pertànyer a una comunitat, a una família o a una tribu. No ens estranyi, doncs, que trobi en la *fantasy* tot allò que cerca i en gaudeixi lúdicament.

L'Anaïd, l'heroïna fantàstica

I és que sovint en la nostra ignorància ignorem també que els models argumentals que ens ofereix la literatura fantàstica estan inspirats en el mite, en els herois i en la metàfora de la iniciació a la vida. El camí iniciàtic és el que emprèn en solitari l'heroi i

l'heroïna que –emulant la vida- haurà d'aprendre dels seus errors, encarar l'aventura amb valentia i superar els reptes i els perills del camí fins aconseguir la recompensa final.

Tanmateix, els conflictes de l'heroi no es troben en els avatars del camí. Van amb ell, li pertanyen, són part d'ell mateix. Perquè els herois clàssics no lluiten contra éssers monstruosos sinó contra ells mateixos. El seu principal enemic rau amagat en el seu interior i és a través de les experiències vitals com l'heroi aconseguirà doblegar-lo i vèncer-lo.

Anaïd, la protagonista de *La guerra de les bruixes*, és una jove heroïna fantàstica de catorze anys. La seva construcció és feta a partir de les seves febleses. Una noia tímida, insegura, amb mancances sentimentals, invisible per als companys, poc valorada per una mare extravagant. I malgrat tot és l'elegida de la profecia, la persona escollida per demostrar un valor que ni ella mateixa sap que posseeix. No hi ha error. Aquesta és realment la protagonista d'aquesta llarga aventura que aprendrà, descobrirà i madurarà. L'Anaïd és una heroïna clàssica que ha de fer un llarg camí per descobrir el seu JO i acceptar que està plenament capacitada per madurar i créixer. Els adolescents lectors s'identifiquen amb aquest aprenentatge vital despul·lat de pretenciositat i, contràriament al que hom pensa, profundament humà. Els herois fantàstics temen, dubten, s'equivoquen, surten malparats i, sobretot, aprenen dels seus errors.

Talment com un manual d'autoajuda el camí de l'heroi que pobla les pàgines literàries dels relats fantàstics es configura com una sèrie de passos que un jove ha de conèixer i imitar perquè són, en definitiva, els passos de la vida.

Els passos de Vogler

Cristopher Vogler va aprofitar els ensenyaments de Campbell sobre la mitologia clàssica grega per construir un camí de l'heroi literari i audiovisual. Vogler i els seus 12 passos – poèticament descrits- ha ofert als escriptors audiovisuals el guió mític de l'aventura que molts creadors han optat per seguir. *La Guerra de les Galàxies*, *Màtrix* o *Terminator* són alguns dels exemples d'aventures audiovisuals fantàstiques recents, però universals, fonamentades en el mite clàssic. Les relacions entre literatura, cinema i Internet confirmen que la fantasia gaudeix d'una salut envejable i que el mite, l'aventura i l'heroi estan fortament instal·lats en la tecnològica societat del segle XXI.

Otilia i Selene, les rebels enamorades

Tanmateix no tots els models d'heroi o heroïna parteixen dels mateixos punts de partida o es construeixen a partir d'un únic arquetipus possible.

Enfront de l'heroïna fràgil i insegura (com l'Anaïd), jo mateixa he escrit i donat vida a d'altres models d'heroïna que basen el conflicte de la seva aventura en l'amor adolescent i la rebel·lió generacional.

Otilia, la futura peridista que protagonitza "l'esperit dels gels" s'enamora de qui no li està permès i emprèn un viatge rebel·lant-se clarament contra l'autoritat paterna. El mateix o semblant fa Selene al llibre *El desert de gel*. Des de la confrontació, l'arrogància, la impetuositat i el romanticisme, Otilia i Selene emprenen la fugida, es refugien en el viatge i desitgen estimar i ser estimades. Heroïnes romàntiques, si es vol, però heroïnes que s'equivoquen i aprenen igualment dels seus errors de càlcul. Un camí diferent del de l'Anaïd que es construirà en sentit invers. De la temeritat cap

a la contenció, de la impetuositat cap a la prudència, de la improvisació cap a la saviesa, de la ingenuïtat cap a l'acceptació.

4. La comèdia màgica

Fusió d'humor i màgia

Després de la trilogia de la *Guerra de les bruixes*, una saga generacional de dones fonamentada en l'èpica i embolcallada de poesia i mite, sentia la necessitat de transcendir la fantasia més sagrada i barrejar-la amb humor irreverent.

D'aquest experiment va sorgir la novel·la *Màgia d'una nit d'estiu* una agosarada història construïda a partir de fades celtas i *teenagers* catalans que barreja sense complexos la llegenda i la quotidianitat i, és més, s'atreveix a posar en un mateix pla escenogràfic els déus immortals i les *english* acadèmies.

Adolescents que no s'estimen

Deixant de banda, però, tota la parafernàlia estilística i ambiental, el que realment importa és el retrat de personatges i els seus conflictes.

Marina i CC són, en aquest cas, adolescents que no s'estimen, com milions d'altres. Adolescents que estan a disgust amb ells mateixos, que rebutgen la seva adscripció, el seu cos, la seva família i que desitgen desesperadament ser un altre. La Marina, una noia de catorze anys a qui ha tocat en sort una germana gran perfecta que la precedeix, que l'emula, que l'eclipsa i que provoca la frase irònica de "Ets la germana de l'Àngela, oi?", creu que l'únic camí possible per trobar el seu propi Jo és el de la suplantació. El mateix, però substancialment diferent, li passa a CC. Fill d'uns pares col·legues i políticament correctes fins a l'embaïfament, CC es converteix en un *freaky* i es refugia en els jocs de rol, l'única via que li brinda l'oportunitat de viure altres vides i amagar la seva veritat.

Ni CC ni Marina, òbviament, s'estimen i la seva oportunitat per ser feliços consisteix a suplantar vides alienes.

La comèdia shakespeariana

Un argument universal tan antic com la comèdia shakespeariana. Un conflicte humà basat en l'engany i l'equívoc. Un joc de confusions i aparences que propicia la sorpresa i alimenta les històries d'amor. Un guió escrit una i mil vegades que no per això deixa de ser original, fresc i estimulants. La comèdia d'adolescents amb final feliç, sigui fantàstic o realista, ambientada en l'era d'Internet i el *freakisme* o en el segle XVI i les corts renaixentistes.

Amb *Màgia d'una nit d'estiu*, i gràcies als conflictes de Marina i CC, he recuperat un argument clàssic que referma un cop més la convicció que l'adolescència és un meravellós procés d'aprenentatge que transcorre a través de les equivocacions dels miralls i les mirades alienes. La mena d'històries que ens proporcionen un somriure còmplice i ens deixen un grat record. Un homenatge al gran mestre de la comèdia que tan bé coneixia l'anima humana.

5. La realitat tràgica

L'adolescència malmesa

I com a contrapunt final a tots els retrats adolescents inspirats en el joc, la fantasia, l'humor o el mite us ofereixo el retrat cruel d'una adolescència malmesa pel dolor. La de l'adolescent víctima.

La realitat punyent, versemblant, documentada i periodística, desperta en el jove una simpatia especial sigui quin sigui el seu nivell de duresa. No resulta en cap cas contraproduent per a la seva coneixença del món i d'ells mateixos oferir-los bocins d'aquesta realitat pròxima que colpeix les consciències benpensants. Els joves agraeixen la sinceritat dels retrats verídics.

Adolescents trencats

Els nostres estudiants saben i sospiten que hi ha d'altres menes d'adolescències traumàtiques, però volen creure que són lluny del primer món. Imaginen joves afamats, sense recursos i violentats. Tanmateix, sovint obliden que al seu voltant hi ha altres patiments silenciats i amagats per la hipocresia social i la vergonya de la víctima que pateix silenciosament. Són els adolescents trencats víctimes de la violència domèstica i de maltractaments, ja siguin físics, psicològics o sexuals.

La virtut del *thriller*

Vaig proposar-me escriure una novel·la dura, inspirada en casos reals (els dels segrestos de Natasha Kampush i Elizabeth Fritzl) amb la voluntat de denunciar l'existència d'abusos sexuals contra la infantesa en la nostra societat occidental actual. Volia descriure el procés de submissió de la víctima, la seva dependència emocional de l'abusador, el complex teixit de silencis i complicitats i, sobretot, el patiment i el dolor d'una adolescent trencada.

Era un repte difícil perquè requeria claredat expositiva i agilitat narrativa. Havia de ser, per damunt de tot, atractiu per als joves i per això vaig optar per incidir en el suspens i la intriga. Sense pretendre-ho vaig descobrir les virtuts del *thriller*. Des del primer moment vaig actuar amb honestat i vaig fer participant el lector. Les cartes que ofería sobre tots i cadascun dels personatges permetien que el lector fes les seves deduccions i participés anticipant la sorpresa.

El *thriller* i la novel·la policíaca asseguren la trepidància i l'emoció del descobriment. Les bondats del gènere faciliten la recerca psicològica i conductual que tant m'interessava transmetre als joves. L'embolcall policíac és un magnífic paquet per a l'estudi de l'ànima i els comportaments humans.

El retrat de la Bàrbara. La víctima

Com en les descripcions anteriors el meu interès personal del llibre "paraules emmetzinades" se centrava en la descripció, al més acurada i versemblant possible, de l'adolescent protagonista. La víctima.

El retrat, en primera persona, però, era força arriscat. En aquest cas havia d'explorar una adolescent perduda i manipulada que mai no havia posat paraules al dolor ni havia endreçat els seus pensaments contradictoris. El personatge de la Bàrbara i el seu discurs són confusos i estan estigmatitzats per la culpa que li ha inculcat el seu abusador. La Bàrbara viu dolorosament un cúmul de sentiments enfrontats. Pateix la

síndrome d'Estocolm i té la seva autoestima destruïda. La Bàrbara ha estat víctima de la humiliació i coneix molt bé el patiment, el dolor, l'angoixa i el desig de la mort.

No ha estat un plat agradable cuinar una adolescent com la Bàrbara, però la resposta dels adolescents en explorar un personatge tan fragmentari i paradoxal és molt positiva. Entenen i poden entendre els perills de la manipulació mental i de les relacions sentimentals basades en la humiliació i la desigualtat. Els abusos, un dels estigmes de la nostra societat desenvolupada, són una lacra que cal eradicar de les nostres conductes. Els joves i els nens són la nostra única esperança d'aconseguir un món més tolerant, igualitari i respectuós. Malgrat les dificultats que em va suposar, em sento molt satisfeta de l'impacte que la Bàrbara Molina causa en tants joves lectors.

L'esforç no ha estat en va.

6. Conclusió. Entreteniment i reflexió

A través de gèneres tan diferents com l'humor, la fantasia i el *thriller* podem atreure i interessar el jove cap al món de la literatura i explicar-li històries (meravelloses, divertides, emocionants) amb protagonistes adolescents propers, reconeixibles i sobretot humans.

Més enllà de l'aprenentatge convencional, tot allò que suposi per al jove i l'adolescent un entreteniment i una reflexió sobre la seva educació sentimental suposa un creixement personal en el difícil procés de la seva adolescència.

Els protagonistes són els lectors: els adolescents.